

и последствиях динамики конкретных структурных признаков диалектов, которые могут квалифицироваться как системные и асистемные, возникновение дифференциальных особенностей диалектов) показывает, что динамика диалектной речи вызвана изменениями в языковой системе материнских диалектов относительно недавно созданных. К таковым относятся явления гиперкоррекции, которые, как феномен гетерогенных зон, являются один из звеньев когнитивного осмысления динамики процесса образования речи и требуют дальнейшего изучения.

Ключевые слова: восточнослобожанские говоры, гиперкоррекция, вариативность, паралексы.

Hlukhovtseva K. D. Dynamics of newly created dialects as the relevant sign of their language system

The article provs: the study of external history (composition of society, evidence about speakers, the formation of the appropriate linguistic community, peculiarities of linguistic, national and cultural self-identification, description of social stratification of modern dialect) and internal history of dialect (information on ways of raising and modifying certain structural features of the dialect, which can qualify as systemic and non-systemic features, differential features of the dialect and those that do not determine its character, but are available) indicate that the dynamics of dialect speech induced by changes of maternal dialects of the language system in relation to the newly-territorial units dialect division. Such are the phenomena of hypercorrection, which, as a phenomenon of heterogeneous zones, is one of the parts of the cognitive comprehension of the dynamics of the linguistic process in connection with the interaction of several different systems, require further study and lexicographic systematization.

Key words: Eastern Slobozhanshchyna dialects, hypercorrection, variationality, paralexes.

Стаття надійшла до редакції 5.11.2018 р.

Прийнято до друку 9.11.2018 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Леснова В. В.

Д. М. Запорожська (Харків)

УДК 81'282.3:82-1

**ДИАЛЕКТИЗМИ В МОВІ УКРАЇНСЬКИХ РОК-ПОЕЗІЙ
1980-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ
(на матеріалі текстів „Братів Гадюкіних”)**

Рок-поезія була предметом вивчення багатьох наук: літературознавства, мистецтвознавства, соціології, психології, культурології, філософії, етнології. Існує чимало наукових публікацій, пов'язаних з історією вивчення цього жанру, його особливостями та специфікою, що підтверджує значущість феномену.

Українська рок-поезія – це оригінальне та різноманітне явище, вона ввібрала впливи і зарубіжної, і російської рок-поезії, але має і специфічні особливості, характерні лише для неї. Цей феномен мало досліджений у мовознавстві: немає точної його дефініції, своєрідною лакуною є аналіз мовних і стилістичних особливостей текстів. Відсутність наукових праць, що дають вичерпне розуміння цього явища, зумовлює актуальність його дослідження.

У розвитку рок-поезії були і злети, і падіння, саме тому в різні культурно-історичні періоди їй були властиві деякі особливості. У 1960-х роках її репрезентували аматорські біг-бітові та ритм-енд-блюзові гурти. У 1970-х роках їх було загнано в підпілля або перетворено на ВІА. Відродження українського року відбулося в епоху перебудови.

Українська рок-поезія представлена значною кількістю авторів, що сприяє її динамічному розвитку. Українські рок-поети творять у різних піджанрах і підстилях, серед них є представники кардинально протилежних течій. У їхніх рок-поезіях відбилися фольклорні та світоглядні особливості, історичні реалії та ідеї, впливи національної традиції.

Представниками української рок-поезії в 1980-х були „Брати Гадюкіни”, „Воплі Відоплясова”, „Криголам”, „Кому вниз”, „Мертвий півень”, „Скрябін” та ін.

Рок-поетичні тексти репрезентують доволі широкий масив для наукових студій. Лінгвістичних розвідок потребують їхні лексичні та стилістичні особливості.

Мовознавці досліджують функціонування в рок-поезії колоративів [Маслова 2016], метафор [Гавриков 2011], неологізмів [Сухих 2013] та інші мовні явища, аналіз яких допомагає адекватно оцінити рок-поезію як феномен.

Мова художніх творів часто є предметом вивчення лінгвістів, які, зокрема, виявляють інтерес і до рок-поетичних текстів, адже в них слова завдяки їх оригінальній сполучуваності набувають найрізноманітніших семантичних відтінків.

Діалектизми поповнюють літературну мову та допомагають краще пізнати культуру народу й самобутність мови, несуть важливу соціальну й територіальну інформацію, яка допомагає краще зрозуміти сутність твору та характери персонажів.

Засадничими для розгляду діалектних особливостей мови стали праці М. Максимовича, Я. Головацького, О. Потебні, К. Михальчука, І. Зілінського, Б. Кобилянського, А. Москаленка, Ф. Жилка, І. Матвіяса, В. Німчука, П. Гриценка.

Діалектна лексика – це не просто увиразнювальний елемент стилю письменника, а й вагомий засіб відображення матеріальної та духовної культури [Микитюк 2015: 86]. Доречно використаний діалектизм у художньому тексті є потужним засобом експресії, адже „діалектне слово в словнику – це літературне слово з територіальним

і письменницьким „портретом”, а діалектне слово в тексті – це стилема, експресема, засіб художньо-образної конкретизації” [Бибик 2003: 49].

Мета пропонованої статті – дослідити особливості вживання діалектизмів у рок-поетичних текстах українських рок-поетів 1980-х років.

Об’єкт – мова рок-поезій українських авторів 80-х років ХХ століття, а саме „Братів Гадюкіних”. Предмет – діалектні особливості аналізованих текстів українських рок-поезій.

Актуальність розвідки полягає в тому, що наукову цінність має сам процес адаптації літературною мовою територіально здиференційованих елементів діалектної мови, оскільки експресивно-зображувальні можливості діалектного мовлення свідчать про його художньо-естетичну рівноправність з літературним.

Яскравим зразком текстів, створених рок-поетами у 1980-х роках, у яких змістовно представлено досліджуваний матеріал, є рок-поезії з альбому „Всьо чотко!” (1989 р.) львівської рок-групи „Брати Гадюкіни”.

Учасники гурту – вихідці із Західної України, зокрема Львівської області. Тому природним для їхнього мовлення є використання діалектизмів, поширених у говірках південно-західного наріччя. Більше того, автори, імовірно, не стилізують своє мовлення під говіркове, а послуговуються діалектним мовленням у своїй поезії. Отже, так зване „олітературення” діалекту здійснене в їхніх текстах завдяки вживанню діалектних явищ, характерних для гуцульських, лемківських говірок, міського львівського просторіччя. Не чужими для авторів є полонізми та сленгові одиниці, куди відносимо лексеми так званої „мови вулиці”.

У рок-поезіях цього альбому цікавими є діалектизми, використання яких детерміноване прагненням до чогось експресивного, нестандартного, своєрідного. Лексичні діалектизми відображають індивідуальні риси авторського стилю, подають відомості про культуру певної місцевості, створюють неповторний колорит, стилістично та емоційно увиразнюють текст. Спостерігаємо такі лексичні діалектизми: *штайер* 'танок, повільний вальс', *файно* 'добре', *вуйко* 'дядько', *ровер* 'велосипед', *кулько* 'колесо', *загата* 'огорожа', *мастки* 'майно’.

У текстах рок-поезій діалектизмів, які репрезентують фонетичні риси говірок південно-західного наріччя, небагато, напр., лексеми з використанням голосних [e] та [i] замість [a] після м’яких приголосних (*телетко*, *штайер*).

Наявні й граматичні діалектизми: до них відносимо форми із закінченнями *-ов*, *-ев* в орудному відмінку однини займенників III особи (*нев*) та іменників I відміни (*дружбов*); уживання постфікса в препозиції щодо дієслів (*сі відносим*): „*Йшла корова по дорозі / А за не в телетко / Виконали достроково / Лемки п’ятілетку... / Дівка милася*

в ставку / Розпустила коси / До країн цілого світу / З дружбов сі відносим”.

Деякі діалектні лексеми вжито з нехарактерним значенням, зокрема, слово *штайер* ‘танок, повільний вальс’ у тексті має значення ‘пісня’. Лексему *файно* ‘добре’ використано в переносному опозиційному саркастичному значенні: ‘погано’, що властиво для рок-поезії.

У рок-поезії „Арівідерчі, Рома” чимало граматичних діалектизмів, уживаних в усному мовленні: це, зокрема, форма орудного відмінка займенника II особи із закінченням *-ов* (з *тобов*), при дієсловах постфікс ужито в препозиції щодо основи (*ся здибали*).

У рок-поезії „Міську, вважай”, що є своєрідною насмішкою над тогочасною для автора реальністю – періодом перебудови, також наявні діалектизми. Граматичні діалектизми надають змісту пісні оригінальності. Архаїчні форми займенників (*мі (мені)*), фонетичні діалектні явища (*той во всьо, цось, воко*), лексичні ареалізми (*вар’ята, гноївки фіру, ніц*) – засоби, які не лише увиразнюють зміст, а й надають висловлюваному експресивного забарвлення. Серед фонетичних особливостей, притаманних діалектизмам цього твору, спостерігаємо протезу та характерну для південно-західного наріччя зміну приголосних. Лексичний діалектизм *вар’ята* має польське походження та означає ‘божевільна чи несамовита людина’; *гноївки фіру* – ‘віз гною’, *ніц* – ‘нічого’.

Повні нестягнені форми прикметників, більш уживані в говірках поліського наріччя, хоч їх можуть використовувати також в ареалі південно-західних говірок, збігаються за звучанням з прикметниками російської мови і є засобом створення сарказму. У рок-поезії вони виконують текстотворчу і змістотворчу функції: „*Міську, вважай / Мечта прекрасная. / Міську, вважай / Як сонце ясноє / Міську, вважай / Холера ясная. / Мечта зовьот мене вперьод*”).

Поезія „Ой, лихо” також містить діалектизми, більшість з яких спрямовані на розкриття основної теми – війна і кохання. У тексті наявна дієслівна діалектна форма *ся скінчила* (уживання постфікса *ся* в препозиції щодо дієслова). Широко представлені фонетичні діалектизми, які демонструють такі особливості: уживання [o] замість [e] та *i* (*всьо, война, моцний*), заміна свистячих приголосних на шиплячі (*жалізо*). Функціонально активними є лексичні діалектизми: *стрих* ‘горище’, *війо* ‘но’, *фіра* ‘віз’, *притаскали* ‘принесли’, *бавор* ‘заможний сільський власник’ (запозичення з німецької мови), *файна* ‘гарна’.

У поезії „Джалізова дупа” зафіксовано лексичні діалектизми: *звар’ював* ‘збожеволів’, *лапав* ‘ловив’, *джалізова* ‘залізна’.

У рок-поезії „Приїдь до мене у Мостиська” наявні діалектні граматичні форми іменників I відміни в орудному відмінку однини із закінченням *-ов*: „*Їду я додому електричков / А на землю вже прийшла весна / За вікном біжить тонкою стрічков / Дорога для твого села*”.

У рок-тексті „Мертвий півень” наявний лише лексичний діалектизм *птици* 'птахи': „Лунають дзвони над селом Щебечуть **птици** у садах”.

У тексті „Роксоляна” порушено злободенну тему про нерозбірливі статеві зв'язки та їхні наслідки. Текст насичений лексичними діалектизмами: „*Ти сиділа за столічком в глибині / Філіжанку з порцеляни / Елегансько, двома пальцями Ти тримала...*”, „*Потім ми **шпацерували, ніц** не пам'ятаю*”, „*Шось ми в **споднях** засвербіло*”, „*Роксоляно, з ким тобі **файно** тепер?*”. Ці діалектизми мають такі значення: *філіжанка* 'чашка', *шпацерувати* 'прогулюватися', *сподні* 'штани'.

В іронічно-саркастичній рок-поезії „Наркомани на городі” наявні граматичні діалектизми: форми дієслів майбутнього часу в III особі однини з твердим [т] у закінченні („*Ватру **розпалив**, отраву **зварит***”), та форми іменників I відміни із закінченням -ов в орудному відмінку однини („*Ріже, сволота, маківку **жилетков***”).

У рок-тексті „Чуваки, всьо чотко!” вжито граматичні діалектні форми дієслів з постфіксом -ся в препозиції („*Кохана, трохи я **сі тащю***”, „*То **врешти** ми з тобов **сі змільдували***”); фонетичні, зокрема заміна [e] на [o] („*Чуваки, **всьо** чотко*”) та лексичні діалектизми (*змільдували* 'зійшлися', *файні мешти* 'гарні туплі'). Зафіксовано також уживання іменника чоловічого роду *ацетон* у формі жіночого („*Кохана, випив **ацетони...***”).

У досліджуваних рок-поетичних творах відзначаємо збереження давніх форм давального й орудного відмінків однини особового та зворотного займенників, закінчення -ов в орудному відмінку однини іменників I відміни та займенників, уживання постфікса -ся в препозиції щодо дієслів, уживання твердого [т] у закінченнях дієслів.

В аналізованих рок-поетичних текстах широко репрезентована лексика гуцульських говірок різних тематичних груп:

- назви осіб: *вуйко* 'брат матері, дядько по матері', *бавор* 'заможний сільський власник', *вар'ят* 'божевільна несамовита людина, безумець';
- назви предметів: *ровер* 'велосипед', *кулько* 'колесо', *загата* 'огорожа', *маетки* 'майно', *фіра* 'віз', *стрих* 'горище', *філіжанка* 'чашка', *ватра* 'вогнище', *мешти* 'взуття'.

Невелику групу становлять діалектизми-прикметники: *файна* 'гарна', *моцний* 'міцний', *шальоні* 'шалені'.

Органічним складником рок-поезій є дієслова-гуцулізми, що надають текстам оригінальності: *звар'ював* 'збожеволів, утратив розум, зшаленів', *лапав* 'ловив', *притаркали* 'привезли, принесли', *шпацерували* 'прогулюватися, гуляти', *змільдували* 'зійшлись'.

Репрезентовано в текстах і прислівники з різними значеннями – прямими та переносними: *файно* вжито в непрямому значенні ('погано'), а *елегансько* – із саркастичним значенням.

Отже, у рок-поезіях 1980-х років ХХ століття представлені фонетичні, граматичні та лексичні діалектизми, найцікавішими з яких вважаємо лексичні – показники авторської оригінальності та стилю. Вони є невід’ємною ознакою ідіостилю рок-поетів 1980-х років, зокрема „Братів Гадюкіних”, що зумовлене насамперед середовищем їхнього існування й тим, що гуцулізми становлять частину мовної свідомості виконавців. У рок-поезіях авторів наявна специфічна кодована львівська говірка, використанню якої сприяла специфіка року, адже ця мова допомагала розкрити життєві реалії народною мовою. Саме використання діалектизмів дозволяло ідентифікувати свого від чужого. У рок-поетичних текстах діалектні лексеми виконують функції прямої номінації, набувають фігурально-образних значень та забезпечують відповідний регіональний колорит, завдяки чому тексти українських рок-поезій стають колоритними й оригінальними.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні діалектної лексики в текстах українських рок-поезій ХХ та ХХІ століть в аспекті самотутньої картини світу із застосуванням відомостей психолінгвістики, лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики.

Література

Бибик 2003 – Бибик С. Діалектне слово у словнику і в тексті / С. Бибик // Семантика мови і тексту : зб. ст. VIII Міжнар. конф. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – С. 46 – 50; **Гавриков 2011** – Гавриков В. А. Русская песенная поэзия XX века как текст / В. А. Гавриков. – Брянск : ООО „Брянское СРП ВОГ”, 2011. – 634 с.; **Маслова 2016** – Маслова Ю. В. Когнитивно-дискурсивный потенциал рок-поэтического текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Маслова Юлия Викторовна. – Белгород, 2016. – 189 с.; **Микитюк 2015** – Микитюк О. Діалектизми як засіб увиразнення текстів Мирослава Дочинця / О. Микитюк // Лінгвостилістичні студії. – 2015. – № 2. – С. 85 – 91; **Наше** (тексти пісень) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <https://nashe.com.ua/artist/16> (дата звернення 09.01.2018); **Сухих 2013** – Сухих М. П. Роль неологизмов в формировании поэтической картины мира русского авангарда : на материале поэтических текстов В. Хлебникова и Д. Ревякина : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Сухих Маргарита Павловна. – Екатеринбург, 2013. – 200 с.

Запорожська Д. М. Діалектизми в мові українських рок-поезій 1980-х років (на матеріалі текстів „Братів Гадюкіних”)

Українська рок-поезія – це оригінальне, самотутнє та різноманітне явище, малодосліджене в мовознавстві. Діалектна лексика є засобом експресії та увиразнює авторські рок-поезії.

Стаття репрезентує діалектні особливості текстів українських рок-поетів 80-х років ХХ століття (на матеріалі текстів „Братів Гадюкіних”).

Проаналізовані діалектні лексеми, зафіксовані в мові рок-поезії „Братів Гадюкіних”, засвідчують, що в текстах пісень превалюють діалектизми, поширені в говірках південно-західного наріччя. Автори не стилізують своє мовлення під говіркове, а послуговуються у своїй поезії діалектним мовленням. Тому „олітературення” діалекту здійснене в їхніх текстах завдяки вживанню діалектних явищ, характерних для гуцульських, лемківська говірок, міського львівського просторіччя. Не чужими для авторів є полонізми та сленгові одиниці, куди відносимо лексеми так званої „мови вулиці”.

У статті охарактеризовано мовні особливості рок-поетичних текстів, зацентровано увагу на фонетичних, граматичних і лексичних діалектизмах, прокоментовано граматичні та фонетичні особливості, з’ясовано значення лексичних діалектизмів та їхній стилістичний потенціал. Визначено, що діалектизми в рок-текстах уживано здебільшого з метою експресивізації мовлення.. У статті репрезентовано гуцульську лексику різних тематичних груп: назви осіб, назви матеріальних предметів.

Ключові слова: рок-поезія, діалектизми, діалектна лексика, гуцулізми, граматичні діалектизми, фонетичні діалектизми, лексичні діалектизми.

Запорожская Д. Н. Диалектизмы в языке украинских рок-поэзий 1980-х годов (на материале текстов „Братьев Гадюкиных”)

Украинская рок-поэзия – это оригинальное и разнообразное явление, мало исследованное в языкознании. Диалектная лексика является средством экспрессии и подчеркивает выразительность авторской рок-поэзии.

Статья представляет диалектные особенности рок-поэтических текстов украинских рок-поэтов 80-х годов XX века (на материале текстов „Братьев Гадюкиных”).

Проанализированные диалектные лексемы, зафиксированные в рок-поэзии „Братьев Гадюкиных”, свидетельствуют, что в текстах песен превалируют диалектизмы, распространенные в говорах юго-западного наречия. Авторы не стилизируют свою речь под говор, а пользуются диалектной речью в своей поэзии. Поэтому в их текстах происходит „литературизация” диалекта благодаря использованию диалектных явлений, характерных для гуцульских, лемковских говоров, городского львовского просторечия. Не чуждым для авторов является использование полонизмов и сленговых единиц, к которым относим лексемы так называемого „языка улицы”.

В статье охарактеризованы языковые особенности текстов, обращено внимание на фонетические, грамматические и лексические диалектизмы, прокомментированы грамматические и фонетические особенности, истолковано значение лексических диалектизмов и их стилистический потенциал. Выяснено, что диалектизмы в рок-текстах

употребляются преимущественно с целью экспрессивизации речи. Гуцульская лексика представлена словами различных тематических групп: названия лиц, названия материальных предметов.

Ключевые слова: рок-поэзия, диалектизмы, диалектная лексика, гуцулизмы, грамматические диалектизмы, фонетические диалектизмы, лексические диалектизмы.

Zaporozhska D. Dialect unit in language of ukrainian rock-poetry of the 1980-s

The article defines important linguistic issue – the use of dialect unit in the Ukrainian rock poetry of the 80s of the 20th century. Dialect unit contributes to a better understanding of events. This article covers lexical and semantic groups of dialect vocabulary used by rock poets. It's found out that dialect words can perform the function of direct nomination, obtain figurative and metaphorical meanings, represent proper regional colouring.

The article realizes a lingostylistic analysis of dialectical words, which were noted in Ukrainian rock poetry. The research describes phonetical and lexical dialect units, finds out their stylistical potential, determines author's way and methods of using the dialect units with a view of stylization of colouring in an artistic text. The study of dialect vocabulary from the point of linguistics is so important theoretical and practical issue. The article analyzes the dialectal features of Ukrainian rock poets that works primarily based on the vocabulary, because it reflects that conversational features of the author's speech that enhance the expressive possibilities of the language, stylistically underline and emotionally inspire the text. Regional language elements are used as poetisms. The main layers of dialectal vocabulary are described in details and semantics of guzul dialectal words is determined. At present dialects are perceived as equal expression of the national language, so they increasingly are subjected literary treatment.

The article analyses the dialect features of the lyrics of Ukrainian rock poets of the 80s of the 20th century (Braty Gadiukiny).

The article defines linguistic features of rock poetry, focusing on phonetical, grammatical and lexical dialectisms, comments on grammatical and phonetical features, determines the stylistic role of lexical dialectisms and distinguishes their stylistic potential.

Key words: rock poetry, dialect unit, dialect vocabulary, hutsulisms, grammatical dialectism, phonetical dialectism, lexical dialectism.

Стаття надійшла до редакції 9.10.2018 р.

Прийнято до друку 16.10.2018 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.